

GELENEK ÜZERİNE

Hümeyra HANCIOĞLU¹

Özet

Bu çalışmada gelenek kavramının oluşumuna, kavramın anlamlarından yola çıkarak Batıda ve Türk edebiyatında geleneğin yeri ve önemine kısaca değinildi. Genel olarak, geçmişten günümüze devam eden kültürel unsurların tümünü ifade eden geleneğin kapsamı, eski ve yeni ile olan münasebeti üzerinde duruldu. "Batı ve Gelenek" başlığı altında, Batıda modern kelimesinin ifade ettiği yenilik ve değişimin karşısında geleneğin menfi bir anlam taşımaya başlamasının tarihi süreci ve bu sürecin ne şekilde devam ettiği hususu önemli bir mevzu olarak incelendi. Bu tesirlerin yıllarca sanatta ve edebiyattaki güçlü yansımaları sonrasında on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren modernliğin kendisinden duyulan rahatsızlığın sebep olduğu farklı tavırlar ve tutumlara örnek olmak üzere Octavia Paz ve T.S. Eliot'un gelenek ve modernlik ile ilgili düşünceleri değerlendirildi. "Türk Edebiyatı ve Gelenek" alt başlığı altında, Türkçede gelenek kavramının tarihi serüvenini çizebilmek için ilk olarak kavramın eski dildeki karşılıkları ve anlam ayrımları üzerinde duruldu. Gelenek ve İslam kültürü arasındaki münasebetin İslam dinindeki yerini daha iyi görebilmek maksadı ile Kuran-ı Kerim'den ayet tefsirleri örnek olarak verildi. Tüm bu meselelerin açtığı güzergâhtan geçerek Türk edebiyatının gelenek ile olan ilişkisine bakıldığında iki ayrı çizgiyi temsil eden iki şairin -Sezai Karakoç ve Cemal Süreya- gelenek ile ilgili düşünceleri karşılaştırıldı. Sonuç olarak bu çalışmada gelenek kavramının serüveni ile Türk edebiyatının serüveni arasındaki ilgiye dikkat çekilerek Türk edebiyat geleneğinin nasıl ve esasen niçin değiştiği hususu üzerine bir kez daha karşılaştırmalı olarak düşünme imkânının sağlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Gelenek, modernlik, eski, yeni, Batı, Türk Edebiyatı.

ABOUT TRADITION

Abstract

This study deals with the emergence of the notion of "tradition" and the place and importance of tradition in western and Turkish literature. The content of the term which includes all cultural elements from past to present beside its interactions with the old and the new are discussed in general terms. Under the title "West and Tradition", the negative perception of "tradition" versus innovation and change after the rise of modernity in the West, historical development and continuum of this negative perception are all examined. This study elaborates on Octavia Paz and T.S. Eliot's ideas about tradition and modernity as an example to different attitudes caused by disturbance from modernity itself in the second half of the 19. century as a result of the reflections of the conflict between tradition and modern. Under the title "Turkish Literature and Tradition", to highlight the survey of the term "tradition", synonyms and the connotations of the term are examined. Some commentary on some Quran verses helped to display the relationship between tradition and Islamic culture. From this viewpoint, tradition views of two different poets, Sezai Karakoç and Cemal Süreya, from opposing wings are compared. Finally, this study aims to draw attention to the relationship between tradition and Turkish literature and to evoke curiosity upon the reasons and ways Turkish literary tradition has evolved within years.

Keywords: Tradition, modernity, old, new, West, Turkish Literature.

¹ Yrd. Doç. Dr., Fatih Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, humeyrayuva@hotmail.com.

GİRİŞ

Çok yönlü bir kavram olan gelenek, kullanıldığı alana göre farklı anlamlar taşımakla birlikte, genel olarak geçmişten bugüne devam edegelen kültürel unsurların bütününe ifade etmektedir. Geleneğin kapsamı, onun eskiyle özdeş ve yeni ile karşıt olmasını zorunlu kılar. Edebiyatın gelenekle veya geleneğin edebiyatla olan ilişkisi de bu özdeşlik veya karşıtlık çerçevesinde yer almaktadır. Kelime her ne kadar Türkçe ise de aslında günümüzdeki içeriği, Batının kültür tarihiyle yakından alakalıdır. Geleneğin Batıdaki macerası göz önünde bulundurulduğu takdirde bu husus daha iyi anlaşılacaktır.

1) Batı ve Gelenek

Gelenek anlamındaki Tradition, İngilizce'ye 14. yy'da Fransızcadan girer. Kelimenin eski Fransızcadaki karşılığı olan "tradicion" ise Latince vermek, teslim etmek anlamına gelen "tradere" kökünden türetilmiş olan "traditionem"e dayanmaktadır. Kelimenin Latince aslının içerdiği ve İngilizcede de aynen kullanılan anlamlar arasından ikisi, "bilgiyi aktarma" ve "bir öğretiyi aşılama", 17. yüzyıldan itibaren gelişir ve ihanet ve teslim olma anlamlarını gölgede bırakır. Tradition kelimesi, babalarından onlara ağızdan ağıza aktarılan şarkılar, bilgimizi başkalarına ifade etme veya aktarma gibi anlamlara gelmektedir. Babadan oğula aktarılan şeyler için kullanılan Tradition, zorunlu saygı ve görev fikrini de ifade etmeye başlar. (Williams, 2005: 385) Geleneğin bu ikinci anlamı, ilk anlamıyla bağlantılı olarak anlaşılabilir. İntikal eden şeylerden bazıları görev olarak yerine getirilmesi gereken şeylerdir. Bu şekliyle tradition, age-old(kadim) olanı ve töreni de ifade eder hale gelmektedir. Böylece en sade anlatımla geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şeydir. Kesin kriteri ise insan eylemlerinin düşünce ve muhayyile aracılığıyla yaratılmış olması ve bir kuşaktan diğerine intikal etmesidir. (Shils, 2003: 113)

Batıda gelenek, modern kelimesinin ifade ettiği yenilik ve değişimin esas kabul edilmesi karşısında menfi bir anlam taşımaya başlar.² Raymond Williams, "modernleşme kuramının çeşitli biçimleri içinde gelenek ya da geleneksel" in reddedilerek kullanıldığını özellikle belirtmektedir. (Williams, 2005: 386) Burada dikkat edilmesi gereken ve son derece ilginç olan husus, "tradition" ile "modern" kelimelerinin bugün de geçerli olan anlamlarını, aynı dönemde kazanmış olmalarıdır. Williams'ın verdiği bilgilere göre Ancient (kadim) ve modern arasında geleneksel bir karşıtlık Rönesans'tan önce kurulmuş, 15.yüzyıldan itibaren tanımlanmaya başlamış ve bu "karşılaştırmalı ve tarihsel anlamıyla modern", 16. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmıştır. (Williams, 2005: 252)

Batıda modernleşmenin, Rönesans'tan sonra Aydınlanma ile başladığı kabul edilmektedir. On yedinci ve on sekizinci yüzyılları kapsayan bu çağ boyunca kiliseye karşı oluşan felsefi tepkiler, liberalizmin doğuşuna yol açmış ve kilise etkinliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bunun bilim devriminden sonra sanayi devriminin ortaya çıkışı ve burjuvazinin yükselişi ile eşzamanlı olarak gerçekleştiğini belirtmek gerekir. Modernleşmenin tarihi

² İlber Ortaylı, modernleşmeyi "var olan değişimin değişmesi" yani "toplum zaten belli bir ölçüde değişedurunken ani ve hızlı bir değişme dönemine" girilmesi olarak tarif eder. (Ortaylı, 2003: 13)

gelişimi özellikle 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki içtimai, ekonomik ve politik sistemlerde oluşan değişimin bir ürünü olarak gelişen sonra da diğer Avrupa ülkelerine, Güney Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına yayılan bir süreç olarak açıklanır. (Eisenstadt, 2014:11) Her ne zaman bilim ve akıl bireylerin ve toplumların hayatlarını düzenlemesi gereken kuralların doğru kaynakları olarak takdire layık görülmüşse, işte o zaman gelenek de eleştiriye maruz kalmıştır. Bir tarafta rasyonalite ve bilimsel bilgi diğer tarafta geleneksellik ve cehalet, birbirlerinin karşısına antitezler olarak konulmuştur.

Gelenek böylece dogmaya bağlılığa dönüşen kötü bir kelime haline gelecektir. Batının kendi geçmişine ve geleneğe yönelik eleştirel yaklaşımı, siyasi geleneğe başkaldırması Batıyı örnek alan diğer toplumlarca da benimsenmiştir. Bireyselliğin yüceltilmesine yol açan bu tecrübelerin tespit edilebilmiş başlıca sebepleri arasında şunlar sayılabilir: Kendisine yabancı metafizik bir şeyce engellenmiş olma korkusu, geleneğin rasyonel eleştiri önündeki suskunluğu ve geleneğin tahrifi, çağdaşlığa, mekân bakımından yakın ve uzağa ilginin artışı, artan entelektüel açgözlülük... (Shils, 2003:105-108)

Modernliğin etkin olduğu birkaç yüzyıldan sonra modernliğin kendisinden duyulan rahatsızlık ve hoşnutsuzluk on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendisini dikkat çekici şekilde göstermeye başlar. Genel olarak sanat özel olarak da edebiyat büyük bir değişime uğrar. Hümanizm ve Rönesans'ın Eski Yunan ve Roma medeniyetine, yani klasik olana dönüşü ifade etmesine ve bu dönüşün ya da dirilişin sonucu olarak ortaya çıkan klasisizm akımına mukabil olarak, aydınlanma sonrasında romantizm ve daha sonra da birbiri ardınca pek çok akım ortaya çıkar. Her yeni akım, bir öncekinin oluşturduğu geleneği yıkmaktadır. Yirminci yüzyılın başında sanat ve edebiyatta çok daha köklü bir değişim meydana gelir. Bu köklü değişim, modern sanat olarak isimlendirilir. Böylece daha önce moderniteyi temsil eden akımlar, bu özelliklerini kaybetmiş olurlar. İşte bu süreç içinde modernizmin de kıyasıya eleştirilmesi söz konusu olmuştur. Fakat eleştirilen, sadece modern sanat değil, bütünüyle modern hayat, modern uygarlıktır. Modern sanatın modern uygarlığa karşı çıkışı her paradoks gibi şaşırtıcıdır.

'Yirminci yüzyılın ilk yarısında modern uygarlığa- modern uygarlık bilimist, rasyonalist, bireyci ve hedonist bir uygarlıktır- duyulan husumet yeni doruklara ulaşır. Bu da burjuva toplumuna yöneltilen suçlamalar arasında, modernliğin insanları varoluşa anlamını veren bir düzenden kopardığı tezidir. (Shils, 2003:117)Bütün bunlar bir zaman sonra geleneğin anlamı ve değeri üzerinde yeniden düşünmeyi ve farklı yorumlara kapı açmayı sağlamıştır.

Batıda yirminci yüzyılın ilk yarısı itibari ile sanat ve edebiyatın gelenek karşısındaki konumuyla ilgili olarak, modernitenin değişerek devamından yana olmak ve modernite içinde gelenekle ilişki kurmak şeklinde özetlenebilecek iki farklı tutumun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu iki tutuma örnek olmak üzere 20. yüzyılın meşhur kalemlerinden Octavia Paz ve T.S. Eliot'a kulak vermek ve eserlerinden nakillerde bulunmak mümkündür.

Sürrealizmin son büyük temsilcisi olan Octavia Paz, “Çamurdan Doğanlar” adlı eserinin ‘Kendisine Karşı Gelenek’ bölümünde geleneğin zinciri kırıp sürekliliği kesintiye uğratan şey olup olmadığını sorgular. Bunun sonrasında da modernin nasıl gelenek olabileceği sorusunu cevaplar. Modernliği günün geleneği olarak gören Paz’a göre her ne olursa olsun modernlik, değiştiren polemikçi bir gelenektir. Yazar, bu değiştiren ve polemikçi geleneğin kısa bir süre sonra yine modernliğin anlık bir tezahürü olan başka bir geleneğe yerini bıraktığı hususuna dikkatleri yöneltir. (Paz, 1996:13) Gelenekten bahsederken onun modernlik ile olan ilişkisinden yola çıkan Paz, dolayısıyla modernliğin özelliklerinden de bahsetmiş olur. Modernliğin hiçbir zaman kendisi olmadığı, onun her zaman öteki’yi temsil ettiğini vurgulayan yazar şöyle bir sonuca ulaşır:

“Tuhaf bir gelenek ve tuhaf olanın geleneği olan modernlik çoğulculuğa yazgılıdır: Eski gelenek, hep aynıydı, modern her zaman farklıdır. Eski gelenek geçmiş ile şimdi arasında bir birliği varsayar; kendi farklılıklarını vurgulamakla yetinmeyen modern, geçmişin bir değil birçok olduğunu kesinler.(...) Şimdiki zaman geçmişe tahammül etmeyecektir; bugün dünün çocuğu olmayacaktır. Modern olan geçmişle bağlarını koparır, onu tümüyle yadsır. Modernlik kendine yeterlidir; kendi geleneğini kendisi kurar.” (Paz,1996:14)

Değişime gereğinden çok değer verilmesi, geleceğe, olmayan bir zamana, gereğinden çok kıymet verilmesine yol açar. Bu hususun başlangıcı da bizi modernliğin Hıristiyan ebediliğinin bir eleştirisi olarak başlaması noktasına kadar götürür. (Guenon, 2005: 147-148) Ebedilik yerinden kaldırılıp ‘gelecek’ artık onun tahtına oturmuştur. Böylece tarihsel eleştiri de ikiye ayrılır. Bunlar yakın anlamlara sahip olan, ‘evrim’ ve ‘devrim’dir.

Paz, düşüncelerini genel olandan öze indirger ve gelenek ile modern edebiyat, özellikle de şiir arasındaki ilişkiyi göz önünde tutarak fikirlerini açıklar. Tüm bu süreçte takip edilen dönemleri belirtirken bazı dönemlerde kuralın eskilerin taklit edilmesi olduğunu, bazı dönemlerde de yeniliğin ve şaşırtıcı olanın yüceltildiğini vurgular. Bunun bir süreç ve her iki durumun da belli aralıklarla yaşanabilir olduğunu düşünen yazar, İngiliz metafizik ve İspanyol barok şairlerini ikinci kısma örnek olarak gösterir. Yazarın, bu konuyla ilgili fikirlerinde modernliği ön plana aldığı anlaşılmaktadır. O, modernliğin bir tür yaratıcı öz yıkım olduğunu söyler:

“Romantizmden bu yana şiirsel imgelem eleştirinin altını boşalttığı bir zemin üzerine anıtlar inşa etmektedir. Ve zeminin altının boşaltıldığıнын tamamıyla bilincinde olarak, bunu yapmayı sürdürmektedir.” (Paz,1996:15)

Octavio Paz’a göre modern sanatın, daha önceki modernliklerden farkı, “yeni ile şaşırtıcı olana tapması” değil, bir “yadsıma” ve “kendi kendinin eleştirmeni” olmasıdır. (Paz, 1996:15) Yazar, modernliğin, çok eski olanı, şimdinin geleneğini yadsıdığı ve farklı bir gelenek önerdiği takdirde benimsenebileceğini ifade eder. (Paz, 1996: 15)

Gelenek ve modernliğe bakışında Octavio Paz’ın modernliği esas almasına mukabil, meşhur İngiliz şairi T.S.Eliot; geleneği esas kabul etmekte ve gelenekten ne anladığını ise şöyle dile getirmektedir:

“Bununla beraber gelenek, hemen bir önceki neslin başarılarını körü körüne taklit etmek anlamında kullanılacaksa, kesinlikle ondan kaçınılmalıdır. Buna benzeyen ve doğar doğmaz kaybolup giden akımlar gördük; yenilik tekrardan daima daha iyidir. Gelenek bundan daha geniş bir anlama sahiptir. O hiçbir gayret sarf etmeksizin edinilecek bir miras değildir. Eğer geleneğe sahip olmak istiyorsanız, çok gayret sarf etmeniz gerekir. Geleneğe sahip olmak için önce “tarih şuuru” geliştirmeye ihtiyaç

vardır.(...) Tarih şuuru sadece “geçmiş”in geçmişliğini bilmek değil, fakat onun “hâl”de de var olduğunu anlamak demektir. “Tarih şuuru” olan bir şair, yalnız kendi zamanının şuurunu ifade etmekle kalmaz. Onun için Homer’dan bu yana bütün Avrupa edebiyatı ve onun içinde düşünülmesi gereken kendi milletinin edebiyatı aynı anda vardır ve bütün edebî eserler organik bir bütün oluştururlar. “Geçmiş”in “hâl” içinde varlığını hissetmek kadar ebediyeti, sınırsız, sınırlı olanda, yani bugünde bulmak, bu beraberliği hissedebilmek bir yazarı gelenekçi yapar. Aynı zamanda bir yazarın içinde yaşadığı zaman ve mekânın, yani çağdaşlığın keskin bir şekilde şuurunda var olmasını sağlayan şey de budur.” (Eliot, 2007: 2-3)

Batı’da yukarda naklettiğimiz iki farklı bakış açısını temsil eden, fakat aralarındaki farklılığa rağmen, modern olmakta birleşen sanatçıların yirminci yüzyılın özellikle ilk yarısında etkin olduğunu söyleyebiliriz. Varoluşçuluk akımında da benzer bir ikiliği, dindar ve dinsiz, varoluşçuların varlığı dolayısıyla söz konusu etmek mümkündür. Fakat yüzyılın sonu ve yeni yüzyılın başı itibarıyla etkin olan artık modern değil postmodern edebiyat olacaktır. Postmodern edebiyatın gelenekle olan ilişkisinin niteliği ise hala devam eden bir tartışmanın konusunu oluşturmaktadır.

2) Türk Edebiyatı ve Gelenek

Gelenek Türkçede oldukça yeni bir kelimedir, fakat kelimenin daha önceki karşılıkları olan anane ve örfün, uzun bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Anane, Arapça an harf-i cerrinin tekrarıyla oluşturulmuş bir kelimedir ve Türkçede nesilden nesile geçen âdet, örf, gelenek anlamına gelmektedir. Kelimenin ayrıca, ağızdan ağza aktarılan rivayet, ayrıntı, tafsilat gibi anlamları da vardır. (Ayverdi, 2005:137)Ananeden daha eski olduğu anlaşılan örfün lügatte iki anlamı verilir. Bunlardan birincisi gelenek kelimesinin anlamıyla özdeştir: “Yasalarla belirlenmediği halde halkın kendiliğinden uyduğu âdet”, (Ayverdi, 2005: 2431) “Eskiden kalma makbul şey, âdet yerine kullanılır bir tabir” (Pakalın, 1983:745) İkinci anlam ise yüksek pâyeli ulemanın giydiği bir tür kavuğu ifade etmektedir.

Fıkıh ilmine ait bir ıstılah olarak örfün tanımı, kelimenin asıl anlamına –ki bu aslında fıkıhla sınırlı değildir- işaret etmektedir: “Akılların şehâdetiyle iştihâr edip tab’an kabul edilen herhangi müstahsen şeydir. Her tarafta câri vazıı gayr-i muayyen olursa” örfü âm, bir mahalle mahsus, bir taife-i muayeneye ait bulunursa “örfü hâs adını alır.” (Bilmen, Tarihsiz:17) Anlam bakımından örfe yakın olan âdet’in yine fıkıh ilmi münasebetiyle şöyle tanımlandığını görüyoruz: “Nefislerde müstakir, selim tabiatlarca makbul olan mütekerrir umûrdan ibarettir. Örf ile müterâdif gibidir.âdete “teâmül” de denir. (Bilmen,Tarihsiz: 17)

Geleneğin, eski dildeki müteradifi olan kelimelerin anlamlarıyla ilgili olarak yaptığımız bütün bu nakillerden hareketle, kelimenin günümüzde ifade ettiği, nesilden nesile aktarılan şey, anlamının; söz konusu kelimelerde ikinci derecede önem arz ettiği sonucuna varıyoruz. Bu hususun daha anlaşılır hale gelmesi için örf kelimesi üzerinde biraz daha durulmalıdır.

Âsım Efendi’nin Kâmus tercümesinde anane kelimesi hiç yer almaz; örf ise a-r-f kökünden türemiş; marifet, irfan, itiraf, maruf gibi kelimelerden sonra, “ayn’ın zammıyla bu dahi ihsan ve maruf manasındadır” şeklinde

tanımlanır. (Asım Efendi, 1305:674) Bu tanımları takip eden açıklamalar içinde aktarılan, devam eden şey olduğuna dair herhangi bir açıklama yer almaz.³

Örf kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de Mürselât suresinin ilk âyetinde geçmektedir. Bu da İslam medeniyetinin bütün tarihinde örf'ün yer aldığı anlamına gelir. Elmalılı Hamdi Yazır, söz konusu âyet-i kerimeyi açıklarken örf hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Bu kelime hal veya mef'ûl-i leh'tir. Hal olduğuna göre at yelesi anlamına gelen 'urf'ten istiare edilmiş olarak peyderpey birbiri ardınca ve sürüp giden manasına gelir ki ihsan etmek= iyilik yapmak veya tanınmak anlamına 'urf'ten: Örf için yani tanınması gereken bir iyilik yapılmak, bir iyilik meydana getirilmek için' demek olur." (Yazır, 2008:200-201)

Nesiller arasında devam eden davranış, âdet anlamının kelimenin aslı dolayısıyla hiç söz konusu edilmemesi dikkat çekicidir. O halde kelimenin sonraki anlamı kazanması nasıl mümkün olmuştur diye düşünmeliyiz. Bunun kelime kökünün ifade ettiği 'at yelesi' anlamından hareketle, çok daha sonra belki Tanzimat devriyle birlikte gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz.⁴ Fakat buna geçmeden önce biraz paradoks içeren bir şekilde örfün geleneksel anlamının, 'iyilik' ve 'ihsan etmek' olduğunu belirtelim ve daha önce naklettiğimiz; kelimenin, fıkıh ıstılahı olarak taşıdığı anlamın da yine "güzel ve beğenilen iş" (Yazır, 2008: 368) olarak aynı anlam alanı içinde yer aldığını hatırlatalım.

Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyet-i kerime maruf'un emrolunduğu bilinen bir husustur. Kâfir ve müşriklerin vahiy karşısında takındıkları inkârcı tutumun bir gerekçesi de yine Kur'ân-ı Kerim'de atalara uymak olarak beyan buyurulmaktadır. Bakara suresinin 170. âyet-i kerimesinin tefsiri bu hususla ilgilidir. Ve bahsettiğimiz husus açısından önem arz etmektedir.⁵

³ 1545 yılına ait olan Mustafa Ahterî'nin Ahterî-i Kebir Lugat'inde örf; önce at yelesi ve horozibiği sonra âdât ve ihsan manasında açıklanmıştır. Bkz. (Mustafa Ahterî,1293:669)

⁴ Yazının ilerleyen sayfalarında buna sebep olan ihtimaller açıklanmaya çalışılmıştır.

⁵ "O insanlara Allah'ın indirdiği açık delillere, parlak belgelere ve bunların hükümlerine uyun, itaat ediniz denildiği zaman (...) hayır, biz ona değil, atalarımızı üzerinde bulduğumuz eski âdetlere= geleneklere uyarız, derler. Yani atalardan kalma eski âdetlerin Hakkın emrine, ilâhî hükme muvafık olup olmadığını aramazlar da sırf bağnazlıkla onlara her çe bâd abâd= her ne olursa olsun taklit ve ittiba edeceklerini söylerler. Tuhaf: (...) Ataları hiçbir şeye akılları ermez ve doğru yola gitmez olsalar bile mi? Onların bulunduğu hâle uyacaklar, cahillik ve sapıklığı da mı taklid edecekler?"

Gerçekten tarihin aslına, nakle ve ancak ilmî nakillerin tesbit edeceği birçok asırların tecrübelerine, daha doğrusu Allah'ın nasb ve inzal buyurduğu delillere bağlı olan hükümlerde geçmişi büsbütün atmak ve ondan habersizmiş gibi görünerek hep yeni şeyler aramak da doğru değilse de körü körüne mâziperestlik yapmak =geçmişe tapınmak, her ne olursa olsun atalarını tutmak ve özellikle ilimden dinden behresi olmayan, hata ve sapıklıkları açık ve Allah tarafından açıklanmış bulunan ataları bağnazlıkla taklid etmek de onları Allah'a eşler ve benzerler gibi tutmak, cahillik ve sapıklıkla boğulup kalmaktır. Bu hususta aranacak olan şey hak ve bâtil, menfaat ve mazarrat, hayır ve şer, güzellik ve çirkinliktir. Menfaat hakkıyla menfaat, hayır hakkıyla hayır, güzel hakkıyla güzel olmak için de ilâhî hükmü, hak delili bulmak gerekir.

Öyle ise uymak sebebi eksiklik, yenilik veya atalar yolu olup-olmamak değil, hakkın emrine uygunluk, Hakkın deliline uygun düşmektir. Hakkın emrine uyan ve yaptığını bilen atalara uyulur. Tersine Hakkın emrini tanımayan ve ne yaptığını bilmeyenlere atalar da olsa yine uyulmaz. Bu haysiyet eskilerde böyle olduğu gibi yenilerde de böyledir. Bunun için fıkıhta 'Zarar kadîm olmaz' diye bir küllî kâide vardır. Kadîm kîdemi üzere terk olunur.=geçmişe ait, geçmişindeki durumu üzere bırakılır.' küllî kuralı da bununla kayıtlıdır. Şu halde kadim mutlak şekilde kadim olduğu için değil, açık zararı bulunmamak açısından muteber olduğu gibi, hayır ve güzelliği ilmin sebeplerinden biriyle bilinen ve hak delile uygun olan sonradan ortaya çıkan yeni olay da muteberdir.

İslam'da, örfün iyilik ve ihsan anlamına gelmesinin aynı zamanda bir devamlılığı da zorunlu kıldığını, geçmişten itibaren devam eden şeylerin kabul ya da reddedilmesinde belirleyici olanın, Hakk'a uygunluk olduğu, bahsi geçen âyetin açıklamasının ortaya koyduğu kesin bir sonuçtur. İslam medeniyetinin ve onun önemli bir parçası olan Türk irfanının bu ilkedan bağımsız olarak şekillendiği elbette ileri sürülemez. Esasen bu manada geçmişin yüceltilmesi veya geleceğin idealize edilmesi, İslam'ın ilkeleriyle çelişmektedir.

Türklerin İslam'ı kabul ettikten sonra İslam öncesi geçmişlerini o kadar çabuk unutmaları ve İslam'a aykırı olan yönleriyle hatırlamak istememeleri, toplumsal hayatta ortaya çıkan bütün âdetlerin İslâm'da mutlaka bir dayanağının bulunması yani maruf olması, başka türlü nasıl açıklanabilir? (Güngör, 2006:63-73)

Örf kelimesinin içeriği üzerinde durduktan sonra artık bu içeriğin nasıl değiştiğini söz konusu edebiliriz. Örfün anane anlamına gelmesi ve anane kelimesinin ortaya çıkışı, Tanzimat devri içinde gerçekleşmiş olmalıdır. Batılılaşmanın başlamasıyla birlikte ortaya çıkan yenilikler; örfün nesilden nesile aktarılan, devam eden bir şey olduğunun da fark edilmesine sebep olur. Böylece örf kelimesiyle birlikte anane kelimesi de giderek daha fazla olarak kullanılmaya başlar. Bu ise gelenek devam ettiği ve canlı olduğu süre içinde gelenekten gelenek olarak bahsedilmediği anlamına gelir.

Bilindiği gibi, bütün olarak medeniyetin değişmeye başlaması, bütün olarak edebiyatın da değişmeye başlamasının yolunu açar. Bu yüzden Tanzimat Fermanının ilan edildiği 1839 yılında Batılılaşmanın bir bakıma resmen başlamış olmasının getirdiği toplumsal meselelerle edebiyat arasında tabii ve zorunlu bir ilişki vardır.

Türk edebiyatı kelimesinin Batıda ve Türkçede sonradan kazandığı anlamda Tanzimat'a kadar geleneksel bir edebiyat olarak nitelendirilebilir. Sözlü edebiyatın geleneksel olma niteliği son derece açıktır. Çünkü edebi eserler, nesiller arasında şifahi olarak nakledilmek suretiyle yaşamaktadır. Yazılı edebiyatın, taşıdığı temel özellikler itibarıyla yüzyıllar boyunca hiç değişmemiş olması da onun geleneksel olduğunu göstermektedir. Bu özelliklerin Arap ve İran edebiyatlarının etkisiyle ortaya çıkmış olması, bir bakıma Batı edebiyatına Yunan ve Roma edebiyatlarının örnek teşkil etmesini hatıra getirmektedir. (Akün, 2014: 15-21) Tanzimat'a kadarki Türk edebiyatına kimileri tarafından, klasik Türk edebiyatı denilmesinin sebebi budur. ⁶

Batı edebiyatı, Rönesans ile birlikte klasik kültür ve edebiyata dönmüş, fakat daha sonra bu dönüşün sağladığı dünyevilik temel bir nitelik olarak devam etmekle birlikte, klasik edebiyat karşısında sürekli değişerek bugüne gelmiştir. Türk edebiyatında ise değişim, Batıdaki değişimin, başka bir ifadeyle modernleşmenin başlamasından yüzyıllar sonra, Batı etkisiyle başlar. Değişimin başlamasıyla birlikte medeniyetin ve toplumsal hayatın diğer unsurlarıyla birlikte, edebiyatın da mevcut konumunun belirlenmesi gerekir. Bu belirleme, örf veya anane kelimeleri ile değil eski kelimesiyle gerçekleşir. (Akün,2014:17) Daha önce belirttiğimiz gibi Türk edebiyatı

Kısaca hak ve hayır ölçüsü ne eksiklik ve yenilik ne de cahillik ve arzudur, ilâhî emir ve delile dayanan hak ilimdir." (Yazır, cilt 1, 2008: 569-570)

⁶ Prof. Dr. Nurullah Çetin, Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri adlı eserinde Türk Edebiyatında gelenek kavramını değerlendirebilmek için 'edebiyat geleneği', 'geleneği sürdürmek', 'gelenekten yararlanma' ve 'geleneği yeniden üretmek' ususlarının iyi anlaşılması gerektiğini belirtip bunları örneklerle açıklama yoluna gitmiştir. (Çetin, 2012: 11-25)

geleneksel olarak devam ederken onun bir gelenek olduğu dile getirilmemiş, buna gerek de duyulmamıştır. Fakat bu durum, bugünkü anlamıyla edebiyatın gelenekselliğini ifade eden hiçbir kelimenin bulunmadığı, kişilerin gelenekle ilgili hiçbir şura sahip olmadıkları anlamına gelmemektedir. Kadim, kudema, eslaf gibi kelimelerin kullanılmasının böyle bir işlevi yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Tanzimat devriyle birlikte edebiyat geleneğinin kadim veya eski kelimeleri üzerinden tartışılmaya başlamasının, anane kelimesinin söz konusu edilmemesinin bu temele dayandığı anlaşılıyor. Fakat daha önce olumlu anlam ifade eden kadim veya eski kelimelerinin Tanzimat'tan sonra olumsuz anlamda kullanıldığını da belirtmek gerekir.⁷

Tanzimat devrinde Türk edebiyatı geleneğinin değişmesi hem roman, hikâye, tiyatro gibi yeni türlerde eserlerin yazılması hem de en önemli tür olan şiirin değişmesiyle gerçekleşir. Dil ve üsluptaki değişim, edebiyatın bütününe içine alır ve büyük öneme sahiptir. Yeni türlerde de şiirde de değişimin hemen gerçekleştiği elbette söylenemez. Çünkü geleneğin etkisi birdenbire ortadan kalkmaz. Hikâye ve roman türlerinde yazılan ilk eserlerin biçim ve içerik bakımından Doğu ile Batı veya eski ile yeni arasında bir yerde durmasının sebebi budur. Şiir ise öncelikle içerik bakımından değişmeye başlar ve bir dizi tartışmanın oluşturduğu bir süreç içinde (Harabat- Tahrir-i Harabat, Talim-i Edebiyat, Demdeme- Zemzeme, Abes Muktebes, Dekadanlık, Yeni Lisan, Hece-Aruz...) geleneğin gücünü kaybetmesiyle doğru orantılı olarak değişir.

Cumhuriyet devrinde, Türk edebiyatı artık geleneksel olma vasfını bütünüyle kaybetmiş bir edebiyattır. Hikâye, roman ve tiyatro belli bir seviyeye erişmiş ve şiirde divan şiirinin etkisinden, aruzun da terkedilmesiyle birlikte büyük ölçüde sınırlanmıştır. Bu devirde resmi ideolojinin bir gereği olarak folklorun ve halk şiirinin yüceltilmesi şiirde şekil bakımından diğer türlerdeki eserlerde ise tematik olarak, Türk edebiyat geleneğinin önemli bir tarafıyla ilişki kurulması anlamına gelmektedir. Fakat bunun da gelenek açısından pek parlak sonuçlar verdiğini iddia etmek güçtür. Şiirde halk şiirinin etkisi Garip şiiriyle birlikte ortadan kalkar ve serbest şiir yaygınlaşır. 1940'lı yıllardan itibaren modern sanat ve edebiyatın Türk edebiyatının bütünü üzerinde etkili olduğunu ayrıca hatırlatalım. İkinci Yeni akımı, Türk şiirinde Şinasi'nin Tercüme-i Manzumesi ile başlayan değişimin artık tamamlanmış ve Türk şiirinin Batıdaki modern şiire bütünüyle intibak etmiş olduğu anlamına gelmektedir.⁸

Edebiyatın geleneksel olma özelliğini kaybetmesi, geleneksel edebiyata ait zenginliğin ve değerlerin, büyük eserlerin bütünüyle unutulduğunu mu göstermektedir sorusuna hem evet hem de hayır diye cevap vermek mümkündür. Türkiye'de genel olarak geleneğin sadece edebiyata bağlı olarak değil, pek çok yönüyle dikkate alınmayıp unutulduğu veyahut unutturulmak istendiği, bunda da belli ölçüde başarılı olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte, özellikle Yahya Kemal'den başlayarak geleneğe ait unsurların yeniden edebi eserlerde var edilmesi için çalışan sanatçıların ve onlara ait eserlerin varlığı da geleneğin aslında bütünüyle unutulmadığını

⁷ İsmail Kara, din ve gelenek ile ilgili Niyazi Berkes'in "Türkiye'de Çağdaşlaşma" kitabından çağdaşlaşma süreci ile ilgili şu alıntılarını zikredilmeye değer görür: "kutsallaşmış gelenek boyunduruğundan kurtulma", "geleneksel, katılaşmış kurul ve kurallar karşısında zamanın gereklerine uyan kurul ve kuralları getirme", "çağdaşlaşma olayının incelenmesinde bize daha yararlı olacak kavram din kavramından çok gelenek kavramı olacaktır." Bkz.(Kara, 2012: 12-13)

⁸ İkinci Yeni hareketinin oluşumunun tarihi gelişimi için bkz. (Karaca, 2013:59-89)

gösterir. Yahya Kemal'in "eski şiirin rüzgarıyla" şiir yazarken, ne şiirinde ne de yazılarında gelenek veya onun daha önceki müteradifi olan anane kelimesine atıfta bulunmaması, daha ziyade "mazi" yi, "milli hayatı" söz konusu etmesi dikkat çekicidir.

Örf, anane ve gelenek... Birbirinin müteradifi olan bu üç kelimenin macerası, aslında edebiyatımızın da macerası gibidir. Gelenek kelimesinin bu edebiyatla ilişkili olarak yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanması asıl 1950'den sonra, yani geleneğin etkisinin bütünüyle ortadan kalktığı yıllarda gerçekleşir. Hatta İkinci Yeni şairleri bilhassa Toplumcu Gerçekçiler tarafından soyut ve kapalı dilleri, azınlığa seslenmeleri, ferdi temleri işleyişleri gibi divan şiirine benzeyen bazı özellikleri nedeniyle geleneği yeniden canlandırmakla bile suçlanmışlardır. (Karaca, 2013:429)

Edebiyatla gelenek arasında, geleneksel edebiyat arasında bir ilişki olmalı mıdır ve bu ilişki niçin, nasıl ve hangi düzeyde sağlanmalıdır? Bu sorulara birçok sanatçı, özellikle de 1950li yıllarda İkinci Yeni şairleri ayrıca olmasa bile eserleriyle, eserlerinin niteliği ile bir cevap vermiş olmaktadır. Fakat bahsi geçen yıllarda modernleşmenin getirdiği değişimin artık tamama ermiş olduğu ve Türk şiirinin Batıdaki modern şiire bütünüyle uyum sağladığı hususu gözden ırak tutulmamalıdır. Bundan dolayı bu devrin şairinin gelenekle olan münasebetinin durumu ya da böyle bir zamanda geleneğin yeniden var edilmesi için çabalayan şairin dünyası, dikkat çekici bir kıymet ifade etmektedir.

Çalışmamızın "Batı ve Gelenek" bölümünde Batıda yirminci yüzyılın ilk yarısı itibarıyla sanat ve edebiyatın gelenek karşısındaki durumu ilgili olarak, modernitenin değişerek devamından yana olma tavrı içinde bulunma ve modernite içinde gelenekle ilişki kurma şeklinde yorumlanabilecek iki farklı tutumun ortaya çıktığını belirtmiş ve bu iki duruşa örnek olarak Octavia Paz ile T.S. Eliot'un yorumlarını kısaca değerlendirmiştik. Türk edebiyatının son döneminde de buna benzer bir bakış farklılığını gelenek dolayısıyla söz konusu edebilir ve başlıca iki eğilimin olduğunu söyleyebiliriz: geleneği bir temel kabul etmek ya da geleneğin anlamını yitirmiş olması ve modernliğin esas kabul edilmesi. Bu iki eğilime örnek olarak da iki şair söz konusu edilebilir: Sezai Karakoç ve Cemal Süreya. Aynı kuşağa mensubiyet ve İkinci Yeni hareketi içinde yer almış olmak gibi ortak özellikler taşıyan, bu iki önemli şairden ilki için gelenek bir temeldir, bir başlangıç noktasıdır. İkincisi için ise hem şiirleri hem de düz yazıları dikkate alındığında geleneğin böyle bir anlam taşımadığı görülür.

Sezai Karakoç, büyük bir şair olduğu gibi aynı zamanda önemli bir düşünce adamıdır. Sanatı da düşüncesi de aslında tek kelimeyle ifade edilebilecek bir ideale adanmıştır: Diriliş, yani İslam medeniyetinin dirilişi. Şair, eserlerinde insanlığın, ruhun, İslam'ın dirilişinden bahseder, ayrıca bu başlıkları taşıyan eserleri vardır.⁹ Bununla birlikte onun eserlerinde geleneğin dirilişi ifade olarak yer almaz. Bunu sebebi, geleneği sadece edebiyat kapsamında söz konusu etmesi ile bağlantılı olmalıdır.

⁹ "Ruhun Dirilişi", "İnsanlığın Dirilişi", "İslam'ın Dirilişi", "Diriliş Neslinin Amentüsü", "Diriliş Muştusu", Diriliş Yayınları...

Karakoç, "Edebiyat Yazıları" nda 'Şair ve Gelenek', 'Gelenek ve Şiir' başlıklı yazılarında gelenek hakkındaki görüşlerini açıklar.¹⁰ Karakoç'a göre geleneğin asıl membaı dindir ve bizim edebiyat geleneğimiz bu kaynaktan beslenir. "Tasavvuf ve şiir iç içedir geçmiş hayatımız ve edebiyatımızda. Tekkeler, Mevlevîhaneler, dergâhlar, şiir tapınaklarıdır aynı zamanda." (Karakoç: 1988: 45) Ona göre şair, gelenek sayesinde başka bir zamanda yaşama imkânı kazanır, böylece geçmiş şairlerle sanki çağdaşlarıymış gibi diyalog kurar. Karakoç, herhangi bir şairin iyi bir şair olabilmesini gelenekten faydalanmasında görmektedir: "Gelenek, şairi ilkin şiire götürür. Şiiri sevme daha evvelki şairlerle ruh ilişkisi kurmakla başlar şairde." (Karakoç, 1998: 95) Bir şairin şiire sempati duyması sonra da şiirle yoğrulması geleneğin ona ilk etkisi ve armağanıdır. Buna göre şunlar söylenebilir: Şairdeki yeteneği ilk uyandıran, onu bilinçlendiren kıvılcıktan hareketle geçiren tarihi sosyolojik birikim olan gelenektir. Bu etkilenme sürecinin kısa sürede aşılması hususunun altını çizen yazar şairin kendini anlaması ve gücünü değerlendirmesi gerektiğini belirtir. "Gelenek, şairin ilk dünyasıdır" diyen Karakoç'a göre bundan sonraki dönem kendini yoklayan ve bulan şairin etkiden kurtulma çabasını içermelidir. Bu döneme şairin gelenekle hesaplaşma dönemi denir. (Karakoç,1988: 95) Bazen bu hesaplaşma çok şiddetli cereyan eder. Şair bir isyanla geleneği yıkmaya kalkışır halbuki yapılacak iş, eser vermektir. Her yeni verilen eser zaten eski olanı biraz daha eskitecektir; fakat şairin verdiği eserle öncekiler elbette ki bundan bir şey kaybetmeyecek fakat yeni olan şair, mutlaka bir şeyler kazanacaktır. Onun yapacağı yenilik bir anlamda şiiri bırakılan noktadan alıp ileri götürme çabası olacaktır.

"Bu yüzdendir ki, çoğunlukla geleneğe ve kendinden öncekilere başkaldırmakla başlayan şair, sonraları yumuşar ve daha uzlaşıcı ve hoşgörülü olur. Çünkü eninde sonunda, kendisi de, gelenek denen o geçmiş zaman kataloğuna ve kalamozasına sokulacaktır. Kütüğe yazılacaktır adı." (Karakoç,1998: 96)

Bu bakışta gelenek bir okul, çok boyutlu ve cepheli çetin ama aşılması gereken bir yoldur.

"Gelenek dünyası yedi gök gibi kat kattır. Şair orada miracını tamamlayıp yine kendi toprağına dönmelidir. Her katta ayrı sınav verecektir.(...)Bir ahiret gibi kutlu ve gereklidir gelenek, şairin dünyası için. Orada ölüp kendi dünyasında yeniden dirilecektir şair.(...) Evet bunlar manevi bir dünyada cereyan eden, şairlik çilesidir. Gereğinde terleyecek üstadların önünde. Eğer kendine güveniyorsa onları terletecektir de.(...) Gelenek dünyası çok boyutlu ve cepheli bir dünya olarak, şairin okuludur. Bu okuldan geçmek zorundadır şair. Aşkla, sevgiyle ve çileyle." (Karakoç,1998:101)

Gelenekle hesaplaşma dönemini geçen şair böylece eskinin sırrını bulup yenede kendi duruşunu belirlemiş olacaktır. Sezai Karakoç'un 'Şair ve Gelenek', 'Şiir ve Gelenek' başlıklı yazılarında dile getirdiği ana fikir, şairin de şiirin de gelenek olmaksızın, gelenekle karşılaşmaksızın var olamayacağı şeklinde özetlenebilir. Sezai Karakoç devrindeki sanatçılar karşısında bu görüşleri, poetikası ve onları sanatına taşıyabilmesi bakımından dikkat çeker.

Aynı mevzuda daha farklı bir duruş sergileyip gelenek kavramından pek çok yerde bahseden sanatçılardan biri olmasına rağmen onu hakiki manasıyla tanımayan, bilmeyen ve aynı zamanda modernliği temel edinmiş Cemal

¹⁰ Muhsin Macit, *Gelenekten Geleceğe* adlı eserinde Karakoç'un gelenek ile olan münasebetine değindikten sonra sanatçının T.S. Eliot ile olan benzerliklerinin de pek çok yazarın ilgisini çektiğini belirtir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Macit, 1996: 13-33)

Süreya tavrı bir başka eğilimdir. Cemal Süreya, gelenekten asıl ve tam bir kopuşun kendi devrinde gerçekleştiğinin farkındadır:

“Orhan Veli’yle birlikte eski ile olan gelenek bağı kopmuştur. Ancak bu kuşaktaki şairlerin hemen hemen hepsi eski edebiyatı bilmekte, Osmanlıca üstüne kesin izlenimler taşımaktaydılar. Çattıkları, yıkmaya çalıştıkları bir gelenek vardı. Asıl kopuş bizim kuşakla başlamıştır. Bizim kuşakla şair, eski geleneğinden bütün bütüne sıyrılmakla kalmamış, aynı zamanda dil devriminin girdiği hızlı evre içinde yerleşik dil değerlerini de yitirmiş ya da onlardan vazgeçmek zorunluluğunu duymuştur... Oysa bizim şiirimiz geleneğe dayanmak da isteseydi, türlü nedenlerle onun, parmaklarının arasından kayıp gittiğini görecekti.” (Süreya,2015: 312-313)

Cemal Süreya’nın tavrını ortaya koymak için, gelenek kavramıyla ilgisi, doğrudan değil dolaylı olan ve yayınlandığı dönemde çok ses getirmiş “Folklor Şiire Düşman” başlıklı yazısını hatırlayabiliriz. Yazısına çağdaş şiirin Batıda gelip dayandığı yerin ‘kelime’ olduğunu yorumuyla başlayan şair bu işin bir ‘evrim’ sonucu gerçekleştiğini belirtir. Bize gelince hâlâ şiirde folklorla, halk deyimlerine yer veren şairlerin olmasının şiirimiz için ‘kısır bir yol’da devam etmek olduğunu iddia eder. Süreya bu yazıda folklorun, halk deyişlerinin, artık kelimenin ve kişiliğın önemli olduğu şiire zarar verdiğini, şiiri sığlaştırdığını ileri sürmektedir:

“Diyeceğim, kişilik bugün şiirde bunca önemli bir yer tutuyor. Folklordaysa daha çok anonim kalıplar var. Bu kalıplar kişilik kazanmaya hiç uygun değil. Karacaoğlan’a, Emrah’a şuna buna büyük şair diyenlerin kulakları çınlasın, kişiliksiz de büyük şair olunacağına iman getirmişler demek.” (Süreya,2015:25)

Cemal Süreya’nın burada folkloru reddedişi esasen bir yönüyle de geleneğin reddi olarak yorumlanabilir. Çünkü Karacaoğlan ve Emrah’tan “şuna buna” diyerek bahseden ve onları “büyük şair” olarak görmeyen yazarın, yazısında sürekli Batılı şairlere göndermeler yapması onun modernliği esas alan bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Sanatçı yazının ilerleyen kısımlarında İlhan Berk, Turgut Uyar, Edip Cansever isimlerini sıralayıp onların şiirdeki duruşlarının güzel örnekler olduğunu belirterek kendi kuşağı için şöyle bir değerlendirme yapar: “Genç şairler hep bunu istiyoruz. Folklor ve klişelerin karşısında öbür kutbu meydana getiren bu durum şiirimizde bir evrimdi. Her evrim gibi haklı ve zorunlu.”¹¹ (Süreya:2015: 194)

Sanatçının ‘Üç Yahya Kemal’ başlıklı yazısında Yahya Kemal’i “şiirin bir dil işi olduğunu kavrayan ilk şair olduğu” için önemli bir şair olarak değerlendirdiğini görürüz. Bu beğenisini şairden çağdaşımız ve ağabeyimiz diye bahsetmesi, Batı’dan yüksek bir beğeniyle döndüğünü, bilinçli ve yüklü olduğunu söylemesi, tensel erotik temaları şiirimize ilk olarak getiren modern şairimiz olduğunu ve hiçbir sanatçının onun şiirine kayıtsız kalamayacağını belirtmesinden anlarız. Ama aynı yazı içinde Yahya Kemal’in ‘Eski Şiirin Rüzgariyle’ eserini “sanatına bir şey kazandırmıyor” ve “dekadan bir girişim”, olarak nitelendirmesi ise dikkati çeker. Kendi Gök Kubbeimizde yer alan “Açık Deniz”, “İtrî”, “Erenköyü’nde Bahar”, “Nazar”, “Ses”, “Çin Kasesi”, “Deniz Türküsü”... şiirlerini şairin başyapıtları olarak sayar ve “gerçek Yahya Kemal bunlardır” der. Fakat aynı Cemal Süreya Yahya Kemal’in “çok büyük bir kayma” ve “nitelik değiştirmesi” gösterdiği” ni söylediği “Süleymaniye’de Bayram

¹¹ Sanatçı “Öz Konuyu Aşar Parantezi” başlıklı yazısında Sezai Karakoç’tan kendine gelen ve Karakoç’un “Folklor Şiire Düşman” başlıklı yazısıyla ilgili yorumunun da olduğu bir mektubu paylaşır okuyucuyla: “Burda da aşırı gidecek orijinal cümlelerle topyekûn özü inkar edeceksin. ‘Folklor’ yazında olduğu gibi...” Bkz. (Süreya,2015: 219).

Sabahı”, “Ziyaret”, “Atik Valide’den İnen Sokakta”, “Kocamustâpaşa”, Üsküdar şiirleri gibi şiirlerinde “Eski Şiirin Rüzgariyle” eserinden daha gerilere düştüğü iddiasındadır. Bu husus yani, Yahya Kemal’i modern olan yönüyle yüceltirken geleneğe ve maziye bağlı yönüyle alçaltması, Cemal Süreya’nın gelenek karşısındaki tavrını yeterince ortaya koymaktadır. (Süreya, 2015:89-98)

Sezai Karakoç ile Cemal Süreya’nın gelenekle ilgili tavırlarının farklılığı, yukarıda bahsi geçen T.S. Eliot ile Octavio Paz’ın tavırlarındaki farklılığa benzemektedir. Eliot ile Karakoç’u, Octavio Paz ile Süreya’yı buluşturan en dikkat çekici yön onların dünya görüşlerindeki farklılık olmalıdır: Dine olan samimi bağlılık ve dinsizlik. Bu benzetmede aykırılık teşkil eden tek şey, Cemal Süreya’nın entellektüel alt yapısının Octavio Paz yanında düşük bir seviyede kalmasıdır.

Sonuç

Gelenek kavramı ve bu kavram dolayısıyla yarına açılan tesirli fikir yolları ve temayüllere kısa bir bakış amacıyla yapılan bu değerlendirmede ilk olarak, düşünce tarihi araştırmalarında birinci dereceden önemli olarak görülen, bir kavramın geçirdiği safhaları, modernleşme öncesi ve sonrası ne tür anlam kaybına, kaymasına, değişimine uğradığını asgari ölçüde ‘gelenek’ üzerinde göstermeye çalıştık. Çok cepheli bir kelime olan gelenek Türkçe olmasına rağmen günümüzdeki içeriği, Batının kültür tarihiyle yakından alakalıdır ve bundan dolayı geleneğin Batıdaki serüveni bilinmeden Türkiye’deki algılanışı tam olarak anlaşılacaktır.

Batıda gelenek, ‘modern’in ifade ettiği yenilik ve değişimin esas kabul edilmesi karşısında menfi bir anlam taşımaya başlar. Burada dikkatimizi çeken ve son derece enteresan olan husus, “tradition” ile “modern” kelimelerinin bugün de geçerli olan anlamlarını, aynı dönemde kazanmış olmalarıdır. Batının kendi geçmişine ve geleneğe yönelik tenkidî yaklaşımı, siyasi geleneğe başkaldırması, Batıyı örnek alan diğer toplumlarca da benimsenmiştir. Böyle bir tarihi süreç sonrasında Batıda yirminci yüzyılın ilk yarısı itibariyle sanat ve edebiyatın gelenek karşısındaki durumu ile ilgili olarak aralarındaki görüş farklılığına rağmen, modern olmakta birleşen Octavia Paz ile T.S. Eliot göze çarpar. Onlar iki farklı fikir güzergahını temsil eder: modernitenin değişerek devamından yana olma, modernite içinde gelenekle ilişki kurma.

Gelenek Türkçede ise oldukça yeni bir kelimedir, fakat kelimenin daha önceki karşılıkları olan anane ve örfün, uzun bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Geleneğin, eski dildeki müteradifi olan kelimelerin anlamlarıyla ilgili olarak yaptığımız bütün nakillerden hareketle, günümüzde ifade ettiği, nesilden nesile aktarılan şey, anlamının söz konusu kelimelerde ikinci derecede önem arz ettiğini görürüz. Esasen Batılılaşmanın başlamasıyla birlikte ortaya çıkan yenilikler; örfün nesilden nesile aktarılan, devam eden bir şey olduğunun da fark edilmesini sağlamıştır.

Özellikle on dokuzuncu yüzyılın ikinci çeyreğinden yani Tanzimat’ın ilanından sonra, 1920’li yılların başına oradan da 1950’lere gelinceye kadar farklı sebeplerle siyasi, iktisadi, içtimai pek çok alanda ortaya çıkan değişim

ve gelişmelerin çoğu modernleşme bağlamında gelenek ile olan bağı koparmaya sebep olmuştur. 1950'den sonra, yani geleneğin etkisinin bütünüyle ortadan kalktığı yıllarda, gelenek kelimesi edebiyatla ilişkili olarak yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanır. Sanatçılar ayrıca olmasa bile eserleriyle, eserlerinin niteliği ile geleneğe olan bağları hakkında bir cevap vermiş olurlar. Devrimi ve modernizmi esas kabul eden Cemal Süreya ve geleneği bir başlangıç yeri aşkla, sevgiyle, çileyle geçmek zorunda olunan bir okul, bir temel esas gören Sezai Karakoç eğilimi kuvvetli duyulan iki ses olarak bugüne uzanır.

Gelenek kavramının ve Türk edebiyatı geleneğinin nasıl değiştiği üzerinde yapılan değerlendirme sonrasında bu değişimin niçin gerçekleştiği sorusu da ayrıca önem arz etmektedir. Bu mevzua "Geleneğin Direnişi" adlı eserinde gelenek kavramını, bir kültürün kendisini devam ettirme, değişirken bile kendisi olarak kalma refleksi olarak tarif eden Beşir Ayvazoğlu, şöyle cevap bulur. Divan şiiri, ardındaki büyük idare edici gücü, Mutlak'ı kaybettiği için - Şeyh Galip istisna edilirse- on sekizinci yüzyıldan sonra aleladeye düşmüştür, fantezilerle oyalanıp durmuştur. (Ayvazoğlu, 1996:195) Esasen bu husus kültürün kendini koruma refleksi ve varlığını sürekli yenileme bilincinin söylenilen dönem itibarıyla şimdinin içinde devam etme gücünü kaybetmiş olmasıyla ilgilidir.

Kaynakça

- Akün, Ömer Faruk, (2014). *Divan Edebiyatı*, İstanbul: İsam Yayınları.
- Asım Efendi, (1305). *Kâmus*, C.3, İstanbul.
- Ayvazoğlu, Beşir (1996). *Geleneğin Direnişi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ayverdi, İlhan (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, N. C.1. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (Tarihsiz). *Hukuku İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, C.1 İstanbul: Bilmen Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2012). *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eisenstadt, S.N (2014). *Modernleşme, Başkaldırı ve Değişim*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Eliot, T.S.(2007). *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Guénon, Rene (2005). *Modern Dünyanın Bunalımı*, İstanbul: Hece Yayınları.
- Güngör, Erol (2006). *Tarihte Türkler*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kara, İsmail(2013). *Din İle Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul: Dergah Y.
- Karaca, Alâattin (2013). *İkinci Yeni Poetikası*, Ankara: Hece Yayınları.
- Karahisari, Mustafa Şemseddin (1293). *Ahter-i Kebîr*, İstanbul: Matbaa-i Âmire
- Karakoç, Sezai (1988). *Edebiyat Yazıları*, I İstanbul: Diriliş Yayınları.

Macit, Muhsin, (1996). *Gelenekten Geleceğe*, . Ankara: Akçağ Yayınları.

Ortaylı İlber, (2003). *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul: Ufuk Kitapları.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.2.İstanbul: MEB Yayınları

Paz, Octavio (1996). *Çamurdan Doğanlar*, İstanbul: Can Yayınları.

Shils, Edward (2003). *Gelenek*. Ankara: Doğu Batı Dergisi, Gelenek Özel Sayısı, sayı 25.

Süreya, Cemal (2015). *Folklor Şapkam Dolu Çiçekle, Toplu Yazılar I*, İstanbul: YKY

Williams, Raymond (2005). *Anahtar Sözcükler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yazır, Elmalılı Hamdi (2008) *Hak Dîni Kur'ân Dili*, C.1 İstanbul: Huzur Yayınları.

Yazır, Elmalılı Hamdi (2008) *Hak Dîni Kur'ân Dili*, C.9 İstanbul: Huzur Yayınları.

